

The aim of the study is to trace the specifics of the influence of a number of factors on the quality of school education and on this basis a system for implementing monitoring of its quality is justified.

The main functional tasks of monitoring the quality of school education are determined and the importance of prognostic and adaptive functions in the context of monitoring the maintenance of the school educational process is substantiated. It is proved that using the monitoring method it is possible to track the problems that accompany the school education and to correct on time the educational processes that are ineffective for one or another educational institution. Objectivity, accuracy and availability of the results of monitoring the quality of school education act as a guarantee of quality management of an educational institution, and thus contribute to the effective development of the school education system as a whole.

According to the results of the theoretical research, the conclusion is reached that the introduction of an effective and permanent monitoring system at the level of the modern school serves as a guarantee of quality management of institutions of general secondary education. The introduction of a system for monitoring the quality of school education stimulates positive changes at the level of the educational institution due to the motivation of all participants of the educational process to qualitative changes in their activities.

Keywords: school education, monitoring of quality of school education, educational institution, educational process, pedagogical process, monitoring method, participants in educational process, pedagogical worker.

Відомості про автора:

Шевчишена Оксана Володимирівна – кандидат психологічних наук, методист науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Хмельницький, Україна, anakso82@gmail.com.

Information about the author:

Shevchyshena Oksana Volodymyrivna – is a candidate of psychological sciences, a methodologist of the scientific-methodological center for the organization of scientific work and monitoring research of Khmelnytsky regional in-service teacher training institute; Khmelnytsky, Ukraine, anakso82@gmail.com.

Статтю подано до друку 23.04.2018.

УДК 373.12

© Г. А. Чернякова, 2018

Г. А. Чернякова (м. Суми)

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ КОПІНГ - СТРАТЕГІЙ НА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Чернякова Г. А. Теоретичні підходи до вивчення проблеми особливостей впливу батьківських копінг-стратегій на становлення особистості дитини. У статті представлено теоретичний огляд проблеми використання батьками ефективних копінг-стратегій у вихованні та їх вплив на розвиток особистості дитини. Розглянуто основні підходи до вивчення проблеми копінгу: его-орієнтований, диспозиційний, динамічний. Розкрито поняття копінг-стратегій, представлено їх класифікацію. Теоретично обґрунтовано взаємозв'язок особистісно-середовищних ресурсів особистості як чинника ефективності копінг-поведінки. Описана модель адаптивної копінг-поведінки. Проаналізовано стан вивчення психології копінгу в Україні

та обґрунтовано необхідність дослідження особливостей копінг – стратегій батьків у вихованні підлітків, з огляду на недостатню розробленість даної проблеми у сучасній психолого - педагогічній літературі.

Ключові слова: копінг, копінг-стратегії, ефективність копіngu, стресовий стан, копінг-ресурси, типи копіngu, Я-концепція, чинники копінг-стратегій.

Постановка проблеми. Сім'я - це той осередок суспільства, в якому закладається та формується особистість дитини. Саме у процесі виховання та взаємодії батьків та дитини відбувається передача певних норм, правил, цінностей, життєвих принципів, оволодіння соціальними навичками, способами міжособистісної взаємодії, а також здатність долати життєві труднощі, тобто особливості копінг-поведінки. Копінг-поведінка батьків здійснює значний вплив на взаємовідносини у родині та становлення особистості дитини взагалі. Від її ефективності значною мірою залежить психологічне благополуччя дитини та її гармонійний розвиток.

Метою статті є визначення основних теоретичних підходів до вивчення проблеми ефективності копінг-стратегій батьків у становленні особистості дитини.

Виклад основного матеріалу. У сучасній психологічній науці визначають три основні підходи до розуміння поняття "копінг". Его-орієнтований підхід (К. Меннінгер, Г.Вайлант, Н. Хаан) бере свій початок з психоаналітичної теорії Зигмунда Фрейда, у якому копінг-процес розглядається як специфічний его-механізм, спрямований на продуктивну адаптацію особистості у складних обставинах, до якого людина звертається з метою позбавитися від внутрішньої напруги.

У випадку неспроможності особистості до адекватного подолання проблеми включаються захисні механізми, що сприяють пасивній адаптації. Саме тому, захисні механізми визначаються як ригідні, дезадаптивні способи подолання проблемних ситуацій та заважають адекватній орієнтації індивіда у реальній дійсності. Інакше кажучи, копінг та захист функціонують на основі однакових его - процесів, але є на думку Н.Хаан різноспрямованими механізмами в процесі подолання проблем. Прихильники цього підходу схильні ототожнювати копінг з його результатом.

Згідно з другим підходом (диспозиційні концепції копіngu), копінг обумовлений відносно стійкими особистісними передумовами, що визначають реакцію людини на той чи інший стресовий фактор.

За цією теорією, саме стійкі риси особистості є передумовою вибору людиною того чи іншого способу поведінки у стресових ситуаціях. А.Біллінгс, Р.Моос виокремили три способи подолання стресової ситуації: оцінка ситуації, втручання в ситуацію, уникання. Р.Моос розрізняє активні та пасивні способи реагування на стрес, при цьому перші вважаються проявами конструктивної поведінки, а другі - неконструктивної. Даний підхід не набув великої підтримки серед дослідників через недостатню підтвердженість емпіричними даними.

Р.Лазарус і С.Фолкман розробили когнітивно-феноменологічну теорію копінг - поведінки, яку відносять до третього напрямку, і яка є найбільш розповсюдженою у сучасній психологічній науці. Згідно з цією теорією, копінг являє собою динамічний процес обумовлений суб'єктивністю переживання ситуації та багатьма іншими факторами, серед яких і специфіка ситуації, і фаза зіткнення зі стресовим фактором.

Порівняльний аналіз до вивчення проблеми копіngu дозволяє розглядати його як когнітивні, емоційні та поведінкові спроби подолання специфічних зовнішніх та/або внутрішніх вимог, що постійно змінюються й оцінюються як напруга, або перевищують ресурси людини щодо їх подолання, як форму поведінки, що виявляється у готовності індивіда до розв'язання

будь-яких життєвих проблем, ситуацій, завдань та відображає спрямованість особистості на пристосування до обставин.

Головною функцією копінгу є адаптація людини до стресової ситуації, задоволення актуальних життєвих потреб та відновлення комфортного психологічного стану. Ця функція реалізується завдяки копінг-стратегіям, які виступають як певні усвідомлені способи поведінки особистості.

Копінг-стратегії – це засоби управління діючим стрес-чинником, які виникають як відповідь особистості на загрозу [15, с.115].

У психологічній літературі найбільш розповсюдженою є феноменологічна класифікація копінг - стратегій, запропонована R.S. Lazarus и S. Folkman [24].

Спершу вони розділяли усі копінг - стратегії, які використовує індивід, на дві категорії: дії, спрямовані на себе, та дії, спрямовані на зовнішнє середовище.

Група стратегій, спрямованих на себе, складається більшою мірою з когнітивних та інтрапсихічних способів копінгу:

1) пошук інформації: зосередження уваги, візуалізація (уявлення та уява), запам'ятовування та ін.;

2) придушення інформації: навпаки, відволікання уваги, поступове "зникання" інформації, пошук думок та занять, що відволікають;

3) переоцінка: зміна чи заміна оцінок, порівняння, пошук нового значення відносно подій, що відбуваються;

4) пом'якшення: пом'якшуючі способи поведінки, направлені на згладжування емоцій, через когнітивні зусилля (наприклад, самозаспокоєння) чи інструментальні (поведінкові) дії (емоційна розрядка за допомогою паління, вживання їжі чи алкоголю);

5) самозвинувачення: внутрішня активність, спрямована на самозвинувачення, самокритику чи жалість до себе;

6) звинувачення інших чи екстрапунітивні реакції: агресивне звинувачення інших людей чи обставин, вияв гніву.

Друга група стратегій представляє собою інструментальні спроби подолання, спрямовані на оточуюче середовище :

1) стратегії подолання в умовах, що створюють загрозу психічному благополуччю особистості та неоднозначні ситуації:

– активний інструментальний вплив на стресор: спроби впливати чи протистояти впливу іншої людини; у неоднозначних ситуаціях - активне дослідження джерела стресу;

– ухильна поведінка : ухилення чи віддалення від джерела стресу;

– пасивна поведінка: вагання, очікування чи відмова від дій;

2) стратегії подолання в умовах втрати чи невдачі:

– дії, спрямовані на попередження втрати чи невдачі;

– дії, спрямовані на переорієнтацію зі значимих об'єктів, пошук еквівалентної заміни;

– пасивна поведінка: вагання, очікування чи відмова від дій.

Пізніше, Р.Лазарус і С.Фолкман (1987) класифікують копінг-стратегії вже у відповідності з двома виділеними ними основними функціями копінгу:

– копінг, "сфокусований на проблемі", спрямований на усунення стресового зв'язку між особистістю та середовищем;

– копінг, "сфокусований на емоціях", спрямований на управління емоційним стресом.

Необхідність урахування обох функцій автори обґрунтовують наявністю емоційного, поведінкового та когнітивного компонентів переживання стресу, які утворюють різні комбінації. [25].

Стрімке зростання кількості досліджень з проблеми копінг- поведінки серед зарубіжних та вітчизняних науковців зробило особливо актуальним питання ефективності копінг-стратегій. Представники різних теорій зазначають, що копінг-стратегії можуть бути адаптивні, відносно-адаптивні та неадаптивні (П.П.Віталіано [26], І.К. Коплік [22], І. Фрайденберг [21]).

Перші допомагають швидко та ефективно вирішувати складні ситуації, відносно-адаптивні - допомагають лише в окремих ситуаціях та при невеликому стресі, неадаптивні - не усувають стресовий стан, а, навпаки, посилюють його.

Р.М. Грановська, І.М.Нікольська вважають невід'ємною характеристикою копінг-поведінки її корисність, яка розглядається як "адаптивні дії, цілеспрямовані та потенційно усвідомлені" [1, с. 71].

Критерії ефективності копіngu в основному пов'язані з психічним благополуччям суб'єкта та визначаються зниженням рівня його невротизації, що виражається у ситуативних змінах депресії, тривожності, психосоматичної симптоматики та дратівливості.

Надійним критерієм ефективного копіngu також вважається і послаблення почуття вразливості до стресів.

Н.А.Сирота та В.М.Ялтонський [11; 12; 18] розробили модель успішної чи адаптивної копінг-поведінки, що включає такі компоненти:

- збалансоване використання відповідних до віку копінг-стратегій вирішення проблем та пошуку соціальної підтримки;
- збалансованість когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів копінг-поведінки та достатній розвиток когнітивно-оціночних механізмів у даної особистості;
- переважання мотивації на досягнення успіху над мотивацією уникнення невдачі, готовність до активного протистояння негативним факторам середовища та свідомо спрямованість копінг-поведінки на джерело стресу;
- достатні особистісно-середовищні копінг-ресурси (позитивна Я-концепція, розвинутість сприйняття соціальної підтримки, інтернальний локус контролю, емпатія, аффіліація, наявність ефективно соціальної підтримки тощо).

Важливим напрямком дослідження проблеми копіngu є визначення його чинників, які можуть обумовлювати вибір більш чи менш ефективно копінг-стратегії. Оскільки у сучасних дослідженнях поняття "чинники копінг-поведінки" ототожнюється з поняттям "копінг-ресурси", у нашій роботі ми вживатимемо дані поняття як синонімічні.

Існує тісний взаємозв'язок між тими особистісними конструктами, за допомогою яких людина формує своє ставлення до життєвих труднощів, і тим, яку копінг-стратегію поведінки вона обирає.

Вважається, що успішність адаптації до життєвих стресів багато в чому визначається ефективною розвинутою особистісно-середовищних копінг-ресурсів.

Так, наприклад, Фолкман виділяє наступні види копінг-ресурсів [20]:

- фізичні (здоров'я, витривалість та ін.);
- психологічні (самооцінка, локус контролю, мораль);
- соціальні (індивідуальна соціальна мережа, соціальні підтримуючі системи та ін.)
- матеріальні ресурси (гроші, обладнання тощо).

Крім цього, важливими особистісними ресурсами та чинниками копінг-поведінки є Я-концепція, сприйняття соціальної підтримки та інші психологічні конструкти. Дослідження підлітків, проведені Н.А. Сиротою та В.М. Ялтонським [11; 12; 18], виявили взаємозв'язок між

характеристиками Я-концепції та ефективністю копінг-поведінки. Поєднання активних копінг-стратегій з позитивною Я-концепцією розглядається як фактор резистентності до стресу та предиктор адаптивної копінг-поведінки, а поєднання пасивних копінг-стратегій з негативною Я-концепцією оцінюється як фактор підвищеної вразливості до стресів та передумова дезадаптивної поведінки.

Як зазначалося раніше, окрім особистісних ресурсів, людина має також ресурси соціального середовища, які також визначають ефективність копінг-поведінки. Соціально-підтримуючий процес включає три компоненти: соціальну мережу, суб'єктивне сприйняття соціальної підтримки та копінг-стратегію "пошук соціальної підтримки". Соціальна мережа є джерелом соціальної підтримки, яка здійснює пом'якшувачий ефект впливу стресової ситуації на особистість. Таким пом'якшувачим фактором у стресових ситуаціях для дитини може виявитися батьківська підтримка, їх особистий приклад вдалого подолання.

У концепції Лазаруса [23] соціальна підтримка поділяється на:

- емоційну;
- матеріальну або "відчутну";
- інформаційну.

У салютогенній концепції здоров'я А.Антоновського копінг та соціальна підтримка є центральними конструктами у визначенні поняття резистентності до стресу [19].

Д. Д. Отич [8] виділяє зовнішні та внутрішні чинники копінг-стратегій. До зовнішніх відносяться соціальні (соціальна та соціально-психологічна підтримка) та матеріальні (обладнання, гроші, майно тощо) чинники. До внутрішніх - психологічні (риси характеру, Я-концепція, ціннісні орієнтації тощо) та фізичні (стать, вік, стан здоров'я тощо). Крім цього, автор виділяє ситуативні чинники копінг-стратегій і поділяє їх на об'єктивні (характеристики ситуації) та суб'єктивні (значення, яке людина надає ситуації).

Вивчення психології копіngu в Україні знаходиться на стадії формування. Проте, наявність потужної методологічної бази, закладеної плеядою вітчизняних учених, дає змогу говорити про значний потенціал для дослідження поведінки подолання у сучасній українській психології. Вагоме підґрунтя у напрямку дослідження копінг-поведінки мають принципи психології розвитку Г.С.Костюка [6], де особистість розглядається в саморусі, самоактивності, саморозгортанні, генетичний підхід С.Д. Максименка [7], відмічає, що у якості детермінанти вибору певної стратегії виступають такі аспекти особистості, як: когнітивний (особливості Я-концепції, інтелектуальна гнучкість, інформаційна відкритість), оцінно-емоційний (смысловиттєві орієнтації, характер емоційних переживань) та поведінково-регулятивний аспект особистості (свідома саморегуляція поведінки, локус контролю, мотиваційна спрямованість, комунікативні властивості).

В.М. Чернобровкін [17] під час дослідження процесу прийняття рішень вчителями у складних педагогічних ситуаціях, довів, що на його ефективність впливає рівень професійних знань, який досягається завдяки їх включеності в рефлексивну активність педагога. Автор стверджує, що копінг-поведінка залежить від рівня професійної компетентності, що в свою чергу, обумовлена розвитком рефлексії, за допомогою якої відбувається усвідомлення ситуації, пошук та аналіз альтернатив її вирішення.

А.В. Сидоренко [10] у дослідженні психологічних особливостей копінг-поведінки вчителів у взаємодії з девіантними підлітками виявила, що у взаємодії з девіантними підлітками вчителі застосовують ефективні когнітивні копінг-стратегії частіше, ніж емоційні та поведінкові. Використання ефективних копінг-стратегій значною мірою обумовлено достатньою розвиненістю у педагогів професійно важливих якостей, до яких відносять: рівень емпатії,

рефлексії, самоактуалізації, адекватний стиль педагогічної взаємодії, вирішення конфліктів шляхом співробітництва, професійна спрямованість на взаємодію та результат діяльності.

Під час дослідження змісту Я - концепції студентів - психологів як ресурсу вироблення копінг - стратегій у складних життєвих ситуаціях Отич Д.Д. [8] було встановлено, що високий рівень розвитку компонентів Я - концепції майбутніх психологів сприяє виробленню активних, просоціальних стратегій, а низький - пасивних та асоціальних. Найбільший вплив на процес подолання здійснює емоційний компонент Я - концепції. Автор стверджує, що високий рівень розвитку емоційного компоненту Я - концепції сприяє застосуванню у складних життєвих ситуаціях активної копінг - стратегії, а низький рівень розвитку цього компонента - уникненню вирішення проблем, агресивній та асоціальній поведінці, самозвинуваченню та відчуттю безпорадності.

Таким чином, увага українських психологів в основному зосереджена на дослідженні наступних аспектів: особливостей копінг-поведінки молоді, зокрема студентської, (І.О.Корнієнко, Д.Д. Отич, З.А.Сивогракова), вплив професійної діяльності на особливості копінг-поведінки (А.В.Сидоренко, В.М. Чернобровкін, О.І. Склень), той час як фундаментальні дослідження, що стосуються вивчення проблеми ефективності батьківських копінг - стратегій у вихованні дітей є малодослідженими та згадуються побіжно при вивченні інших проблем сімейного виховання. Тоді як використання батьками ефективних копінг-стратегій у вихованні є важливим фактором гармонійного розвитку особистості дитини. Бо для дитини сім'я – це джерело емоційної та соціальної підтримки [2], і приклад для наслідування, і джерело життєвого досвіду, і передача певних норм, правил, цінностей, життєвих принципів, і оволодіння соціальними навичками, способами міжособистісної взаємодії, а також здатність долати життєві труднощі, тобто особливості копінг-поведінки.

На думку В.В. Століна та А.Я. Варги "батьківські відносини" - це система різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, особливостей сприйняття й розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків [5].

Особливої гостроти та актуальності дана проблема набуває у період підліткової кризи, коли взаємовідносини між батьками та дитиною часто мають конфліктний та проблемний характер.

І. С. Кон вважає, що немає ні одного соціального чи психологічного аспекту поведінки підлітків, який би не залежав від їхніх сімейних умов [3].

Отже, актуальність зазначеної проблеми та її недостатня розробленість у сучасній психолого - педагогічній літературі і обумовили вибір нашого майбутнього експериментального дослідження особливостей копінг – стратегій батьків у вихованні підлітків.

Література

1. Грановская Р.М. Защита личности: Психологические механизмы / Р.М. Грановская, И.М.Никольская. - СПб. : Знание; Свет, 1999. - С.71.
2. Ермолаенко Н. А. Некоторые вопросы содержания социальной адаптации / Н. А. Ермолаенко // Молодые ученые – науке. – Ростов н/Д., 1974. – Вып. 2. – 58 с., с.52.
3. Кле М.Н. Психология подростка/ М.Н.Кле, Ю.И.Фролов.- М.: Педагогика, 1997.-244с.
4. Коваленко А.Б. Психология розуміння / А.Б. Коваленко. – К.: Геопринт, 1999. – 184с.
5. Кон И. С. Родители и дети / И. С. Кон // Психология ранней юности. – М. : Просвещение, 1989. – С. 16–19.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Рад. Школа, 1989. – 608 с.

7. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К.: КММ, 2006. – 240 с.
8. Отич Д. Д. Я-концепція як чинник копінг-стратегій майбутніх психологів: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Д.Д. Отич– Київ, 2014.– 388 с.
9. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології / В.А. Роменець //Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / [За заг. ред. В.О. Татенка]. – К.:Либідь, 2006. – С. 11-36.
10. Сидоренко А.В. Психологічні особливості копінг-поведінки вчителів у педагогічній взаємодії з підлітками - девіантами: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. / А.В.Сидоренко.- К, 2012. - 305 с
11. Сирота Н.А. Копинг-поведение в подростковом возрасте: дисс. ... д-ра мед. наук / Н.А. Сирота. – СПб., 1994. – 283 с.
12. Сирота Н.А. Копинг-поведение и профилактика психосоциальных расстройств у подростков / Н.А. Сирота, В.М. Ялтонский // Обозрение психиатрии и медицинской психологии им. В.М. Бехтерева. – 1994. – №1. – С.63-74.
13. Татенко В.О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / Татенко В.О. // Соціальна психологія. –2006. – №1. – С.3-13.
14. Титаренко Т.М. Психологія життєвої кризи / Відп. ред. Т.М. Титаренко. – К.: Агрпромвидав України, 1998. –348 с.
15. Ткачук Т.А., Корсун С.І. Психологія професійної діяльності працівника податкової міліції. / Монографія. К.: Центр учбової літератури, 2013. – С. 115.
16. Фролова С.В., Сенина Т.В. Стресс-совладающее поведение подростков в различных социально-психологических ситуациях / С.В. Фролова, Т.В. Сенина // Проблемы социальной психологии личности. – 2005. – № 2. – С. 72–82.
17. Чернобровкін В.М. Психологія прийняття рішень у педагогічній діяльності: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. / В.М.Чернобровкін.- К, 2007. - 408 с.
18. Ялтонский В.М. Взаимосвязь копинг-поведения и Я-концепции у больных, зависимых от алкоголя, и условно здоровых мужчин / В.М. Ялтонский, Н.А. Сирота,
19. Соколова Е.Т., Видерман Н.С. // Соц. и клинич. психиатрия. – 2001. – Т.11, вып. 2. – С. 36-43.
20. Antonovsky A. Health, stress and coping / A. Antonovsky. – San-Francisco: Jossey-Bass Publ., 1979. – 255 p.
21. Folkman S. Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis/ S. Folkman // J. Pers. Soc. Psychol. – 1984. – Vol. 46, N 4. – P.839-852.
22. Frydenberg E. Adolescent Coping. Theoretical and Research Perspective Routhledge. / E. Frydenberg - London and N.Y., 1997. - 233 p.
23. Koplík E.K. The Relationship of Mother-Child Coping Styles and Mothers' Presence of Children's Response to Dental Stress / E.K. Koplík a.e.// J. Psychol. - 1992. - Vol. 126 ,№ 1.- P.79-92.
24. Lazarus R.S. Psychological stress and the coping process / R.S. Lazarus. – N.Y.: McGraw-Hill Book, 1966. – 466 p.
25. Lazarus R.S. Stress, Appraisal and Coping / R.S. Lazarus, S. Folkman. – N.Y., 1984. – 218 p.
26. Lazarus R.S. Transactional theory and research on emotion and coping / R.S. Lazarus, S. Folkman // Eur. J. Pers. – 1987. – Vol. 1. – P.141-169.
27. Vitaliano P.P. Coping Profiles Associated With Psychiatric, Physical Health, Work, and Family Problems/ P.P. Vitaliano // Health Psychol.- 1990.- Vol. 9 ,№ 3.- P. 348-376.

Транслітераційний переклад літературних джерел

1. *Granovskaya R.M. Zashchita lichnosti: Psihologicheskie mehanizmy / R.M. Granovskaya, I.M.Nikolskaya. - SPb. : Znanie; Svet, 1999. - S.71.*
2. *Ermolaenko N. A. Nekotorye voprosy soderzhaniya sotsialnoy adaptatsii / N. A. Ermolaenko // Molodye uchenye – nauke. – Rostov n/D., 1974. – Vyip. 2. – 58 s., s.52.*
3. *Kle M.N. Psihologiya podrostka/ M.N.Kle, Yu.I.Frolov.- M.: Pedagogika, 1997. - 244 s.*
4. *Kovalenko A.B. Psihologiya rozumnnya / A.B. Kovalenko. – K.: Geoprint, 1999. – 184s.*
5. *Kon I. S. Roditeli i deti / I. S. Kon // Psihologiya ranney yunosti. – M. : Prosveschenie, 1989. – S. 16–19.*
6. *Kostyuk G.S. Navchalno-vihovniy protses i psihlchniy rozvitok osobistosti / G.S. Kostyuk. – K.: Rad. Shkola, 1989. – 608 s.*
7. *Maksimenko S.D. Geneza zdlysnennya osobistosti / S.D. Maksimenko. – K.: KMM, 2006. – 240 s.*
8. *Otich D. D. Ya-kontseptslya yak chinnik koplng-strategy maybutnlh psihologlv: dis. kand. psihol. nauk: 19.00.07 / D.D. Otich– KiYiv, 2014.– 388 s.*
9. *Romenets V.A. Vchinok i postannya kanonlchnoYi psihologYi / V.A. Romenets //Lyudina. Sub'Ekt. Vchinok: Fillosofsko-psihologlchnl studlyi / [Za zag. red. V.O. Tatenka]. – K.:Libld, 2006. – S. 11-36.*
10. *Sidorenko A.V. Psihologlchnl osoblivostl koplng-povedlnki vchitellv u pedagoglchnly vzaEmodlyi z pldlitkami - devlantami: dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07. / A.V.Sidorenko.- K, 2012. - 305 s*
11. *Sirota N.A. Koping-povedenie v podrostkovom vozraste: diss. ... d-ra med. nauk / N.A. Sirota. – SPb., 1994. – 283 s.*
12. *Sirota N.A. Koping-povedenie i profilaktika psihosotsialnyih rasstroystv u podrostkov / N.A. Sirota, V.M. Yaltonskiy // Obozrenie psihiatrii i meditsinskoy psihologii im. V.M. Behтереva. – 1994. – #1. – S.63-74.*
13. *Tatenko V.O. Sub'Ektno-vchinkova paradigma v suchasnl psihologYi / Tatenko V.O. // Sotslalna psihologya. –2006. – #1. – S.3-13.*
14. *Titarenko T.M. Psihologya zhittEvoYi krizi / Vldp. red. T.M. Titarenko. – K.: Agropromvidav UkraYini, 1998. –348 s.*
15. *Tkachuk T.A., Korsun S.I. Psihologya profeslynoYi dlyalnostl pratslwnika podatkovoyi mlitlyi. / Monograflya. K.: Tsentr uchbovoYi llyteraturi, 2013. – S. 115.*
16. *Frolova S.V., Senina T.V. Ctress-sovladayuschee povedenie podrostkov v razlichnyih sotsialno-psihologicheskikh situatsiyah / S.V. Frolova, T.V. Senina // Problemyi sotsialnoy psihologii lichnosti. – 2005. – # 2. – S. 72–82.*
17. *Chernobrovkln V.M. Psihologya priynyattya rlshen u pedagoglchnly dlyalnostl: dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07. / V.M.Chernobrovkln.- K, 2007. - 408 s.*
18. *Yaltonskiy V.M. Vzaimosvyaz koping-povedeniya i Ya-kontseptsii u bolnyih, zavisimyyih ot alkogolya, i uslovno zdorovyih muzhchin / V.M. Yaltonskiy, N.A. Sirota,*
19. *Sokolova E.T., Viderman N.S. // Sots. i klinich. psihiatriya. – 2001. – T.11, vyip. 2. – S. 36-43.*
20. *Antonovsky A. Health, stress and coping / A. Antonovsky. – San-Francisco: Jossey-Bass Publ., 1979. – 255 p.*
21. *Folkman S. Personal control and stress and coping processes: a theoretical analysis/ S. Folkman // J. Pers. Soc. Psychol. – 1984. – Vol. 46, N 4. – P.839-852.*
22. *Frydenberg E. Adolescent Coping. Theoretical and Research Perspective Routhledge. / E. Frydenberg - London and N.Y., 1997. - 233 p.*
23. *Koplik E.K. The Relationship of Mother-Child Coping Styles and Mothers' Presence of Children's Response to Dental Stress / E.K. Koplik a.e.// J. Psychol. - 1992. - Vol. 126 ,# 1.- R.79-92.*

24. Lazarus R.S. Psychological stress and the coping process / R.S. Lazarus. – N.Y.: McGraw-Hill Book, 1966. – 466 p.
25. Lazarus R.S. Stress, Appraisal and Coping / R.S. Lazarus, S. Folkman. – N.Y., 1984. – 218 p.
26. Lazarus R.S. Transactional theory and research on emotion and coping / R.S. Lazarus, S. Folkman // Eur. J. Pers. – 1987. – Vol. 1. – P.141-169.
27. Vitaliano P.P. Coping Profiles Associated With Psychiatric, Physical Health, Work, and Family Problems/ P.P. Vitaliano // Health Psychol.- 1990.- Vol. 9 ,# 3.- R. 348-376.

Чернякова А. А. Теоретические подходы к изучению проблемы особенностей влияния родительских копинг-стратегий на становление личности ребенка. В статье представлен теоретический обзор проблемы использования родителями эффективных копинг-стратегий в воспитании и их влияние на развитие личности ребенка. Рассмотрены основные подходы к изучению проблемы копинга: его-ориентированный, диспозиционный, динамический. Раскрыто понятие копинг-стратегий, представлена их классификация. Теоретически обосновано взаимосвязь личностно-средовых ресурсов личности как фактора эффективности копинг-поведения. Описана модель адаптивного копинг-поведения. Проанализировано состояние изучения психологии копинга в Украине и обоснована необходимость исследования особенностей копинг - стратегий родителей в воспитании подростков, учитывая недостаточную разработанность данной проблемы в современной психолого - педагогической литературе.

Ключевые слова: копинг, копинг-стратегии, эффективность копинга, стрессовое состояние, копинг-ресурсы, типы копинга, Я-концепция, факторы копинг-стратегий.

Chernyakova H. A. Theoretical approaches to the study of the problem of peculiarities of the influence of parenting coping strategies on the formation of the child's personality. The article presents a theoretical review of the problem of parents using effective coping strategies in upbringing and their influence on the development of a child's personality. The main approaches to studying the problem of coping are considered: ego-oriented, dispositive, dynamic. The concept of coping strategies is disclosed, their classification is presented. The interconnection between personal and environmental resources of the individual as a factor of the effectiveness of coping behavior is theoretically substantiated. A model of adaptive coping behavior is described. The state of studying the coping psychology in Ukraine is analyzed and the necessity of researching the features of coping - strategies of parents in teenagers' upbringing is grounded in view of the lack of development of this problem in modern psychological and pedagogical literature.

Keywords: coping, coping strategies, types of coping, coping efficiency, stress state, coping resources, I'm a concept, factors of coping strategies.

Відомості про автора:

Чернякова Ганна Анатоліївна – аспірантка кафедри психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, Україна, annachernyakova31@gmail.com

Information about the author:

Chernyakova Hanna Anatoliivna – postgraduate student of the Department of Psychology of the National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov, Kyiv, Ukraine, annachernyakova31@gmail.com

Статтю подано до друку 16.05.2018.